MAGYAR HELIKON 1962

A VARÁZSKÖNYV

14.

SZETNA TÖRTÉNETE

SZETNA ÉS SZIUSZIRE AZ ALVILÁGBAN

FSZEK XIII/8 könyvtár
0 018500 463300

ÓEGYIPTOMI DÉMOTIKUS NYELVBŐL

FORDÍTOTTA WESSETZKY VILMOS

NC7107
FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1 BUDAPEST
364495

SZETNA TÖRTÉNETE

Az egyiptomi démotikus Szetna-regény hiányzó, illetve nagyon töredékes első része arról tudósít, hogy II. Ramszesz fáraó tudós fia, Hamuasz, kit melléknevén Szetnának hívnak, régi varázsiratokat tanulmányoz Memfiszben. Így értesül arról a varázskönyvről, melynek segítségével földet és alvilágot varázshatalmába kerithetett sok száz évvel ezelőtt élt birtokosa: Nanoferkaptah királyfi. Ezt a könyvet akarja most Hamuasz-Szetna is mindenáron megszerezni. Mikor végre megtudja, hol nyugszik Nanoferkaptah, felkeresi őt sírjában. De ez nem adja a könyvet. Szetna már erőszakkal is elvenné, és ekkor mondja el neki Ahurénak, Nanoferkaptah feleségének szelleme, hogyan hozott rájuk bajt, vészt és halált a varázskönyv birtoklása.

Ahure elbeszélésével kezdődik a ránk maradt kézirat összefüggő, nagyobbik része, melynek ugyancsak töredékes bevezetése arról szól, hogy a királyi apa, a fáraó vonakodik megengedni leányának, Ahurénak, és fiának, Nanoferkaptahnak egybekelését, noha szeretik egymást, és házasságuk nem ellenkezik a királyi családban régtől fogva kialakult szokással. Ahure ezért igazságtalansággal vádolja apját.

„Így szólt a fáraó:

– Te magad vagy az, aki igazságtalanságot követel. Mert vajon igazságos-e, hogy fiam s leányom egymással házasodjék össze, amikor rajtuk kívül nincsen több gyermekem? Én fiamnak, Nanoferkaptahnak tábornok leányát szántam feleségül, leányomnak, Ahurénak pedig egy tábornok fiát. Így kell történnie családunk gyarapodására!

És elkövetkezett egyszer, hogy ünnepet ültek a fáraó színe előtt. Mögém is odaléptek, hogy elkísérjenek az ünnepélyre, de én már nem tudtam úgy örülni ennek, mint azelőtt.

A fáraó így szólt hozzám:

– Te voltál hát Ahure, aki azt az ostobaságot izente nekem, hogy én téged Nanoferkaptahhal, ikertestvéreddel házasítsalak össze?

Én azonban ezt feleltem erre:

– Hadd menjek hát feleségül a tábornok fiához, s hadd vegye el tábornok leányát Nanoferkaptah is. Így kell történnie családunk gyarapodására.

És nevettem, és nevetett a fáraó is.

Szólt akkor a fáraó az udvartartás vezetőjéhez:

– Ma éjjel tehát Nanoferkaptah házába viteted Ahurét és vele együtt elküldesz oda mindent, mi drága, szép!

Házába kerültem, felesége lettem Nanoferkaptahnak, és ezüst és arany ajándékokat kaptam a fáraó parancsára. Mind elhozták azt nekem az udvari emberek. Egy szépséges napot töltöttem el férjemmel, aki oldalán feleségével fogadta a fáraó udvari embereit. Akkor együtt aludt velem azon az emlékezetes éjszakán és aztán még sok-sok éjszakán, újra meg újra, és nagyon-nagyon szerettük egymást mind a ketten.

Amikor pedig eljött tisztulásomnak ideje, elmaradt tisztulásom. Hírül vitték ezt a fáraónak, és a fáraó örült. Ismét elrendelte, hogy házunkba ajándékokat hozzanak: ezüstöt, aranyat, királyi kelméket; szépnél is szebbeket. Majd amikor eljött az ideje, megszültem a gyermeket, ugyanazt, aki előtted áll most: és kedves volt ő a szívünknek, és Merib lett a neve. Nevét jegyzékbe jegyezték az *Élet Házá*-ban, a tudományok otthonában is.

Ezután történt, hogy testvérem, Nanoferkaptah, nem tudván mással múlatni idejét e földön, olvasgatni kezdte a Memfisz környékén eltemetett fáraók, *Élet Ház*-beli írnokok sírfeliratait és még más írásokat is, amiket talált ott helyben. És sokat foglalkozott velük az ő elméjében. Ptah isten ünnepét ünnepelték éppen. És elment a templomba Nanoferkaptah is, hogy ott imádkozzék. Utolsónak maradt a körmenetben, mivelhogy közben olvasgatta az isten-kápolnák feliratait. Ám ekkor az egyik pap, Nanoferkaptahnál idősebb, kinevette őt.

És kérdé Nanoferkaptah:

– Miért nevetsz te rajtam?

És a pap feleli:

– Nem rajtad nevetek én Nanoferkaptah, és mégis nevetnem kell. Mivelhogy te itt jelentőség nélküli feliratokat olvasol. Ha valóban írást, valódi írást akarsz olvasni, jőjj velem, hogy elvezethesselek oda, ahol megtalálod a könyvet, melyet saját kezüleg írt Thot isten. Maga a nagy Thot írta a könyvet, amikor lejött közénk az istenek nyomában. Kétféle írás van abban a könyvben. Elolvasod az elsőt, és varázshatalmad alá kerül ég, föld, hegy, víz és az alvilág, és megérted mindazt, amit beszélnek a férgek és az ég madarai. Elolvasod a másodikat, elmondod fennhangon a második varázsmondókát; és légy bár akkor már az alvilágban odalenn, ujra felöltheted földi alakodat, és megláthatod Rét, a napistent, amint az isteni kilencek társaságában megjelenik az égen, és megláthatod a tündöklő holdat is.

És szólott erre Nanoferkaptah:

– Légy hát hosszú életű, és bár hallanák füleim, mi jót kívánnál magadnak, mert én megszerzem azt neked, ha elvezetsz a helyre, ahol a könyvet megtalálom.

És mondá erre a pap:

– Óhajtásod szerint küldess hát el nekem száz deben ezüstöt, hogy nyugati lakásom megvehessem rajta, és intézd el azt is óhajtásod szerint, hogy levonás nélkül és kétszeresen kapják utánam az áldozópapok a napi kenyeret.

Parancsot adott akkor Nanoferkaptah, odakiáltván egy ifjúnak, hogy adjanak a papnak két járandóságot és sírkamrája céljára száz deben ezüstöt is.

És mondá a pap Nanoferkaptahnak:

– A könyvet pediglen Koptoszban találod; ott fekszik az a tenger közepén egy nagy vasládában; vasládán belül egy nagy bronzládában; bronzládán belül szikomorfa-doboz, szikomordobozban ében s elefántcsont; ezüst dobozt rejt az elefántcsontláda, aranyládácskát az ezüstdoboz; és az aranyládácskában fekszik a könyv. Egy mérföldnyi körben mindenféle féreg, kígyó és skorpió övezi a ládát, és még egy végtelen hosszú kígyó is gyűrűzik a vasláda körül, melynek sok rétegű mélye őrzi a könyvet.

Nanoferkaptah e szavak hallatára helyét sem lelte szinte a nagy örömtől. És kilépett a templomból, és elmondott nekem mindent, ami vele történt, és így szólt:

– Koptoszba óhajtok menni, haladéktalanul, hogy elhozzam a könyvet, ide fel, északra!

Ekkor történt, hogy lelkemben felháborodtam e pap ellen, és így szóltam hozzá:

– Büntessen meg téged Ámon, amiért elmondtad férjemnek e veszedelmes dolgokat. Bajt hozol és vészt: rám meg a városra!

És rátettem kezemet férjemre, Nanoferkaptahra, úgy kértem őt, hogy ne menjen Koptoszba, ő azonban nem hallgatta meg szavamat. Elment tehát a fáraó elébe, és most a fáraónak mondott el mindent, amit megtudott a paptól. Kérdé a fáraó:

– Mi az óhajtásod?

És mondá Nanoferkaptah:

– Engedd hát át nekem királyi hajódat, felszerelésével, hogy Ahurét és fiát magammal vihessem déli irányban lefelé, és velük együtt menvén, elhozzam a könyvet késedelem nélkül!

Akkor általengedték neki a királyi hajót felszerelésével együtt. És felszálltunk rá, és ott voltunk a fedélzetén, míg a vitorlákkal el nem értük Koptoszt. És hírt vittek minderről a koptoszi papoknak: Iszisz papjainak s Iszisz főpapjának, és azok kijöttek elénk. Nanoferkaptah elé léptek nyomban, asszonyaik pedig én elém. Majd elindultunk a partról fel a városba, és ott felkerestük Iszisz és Harpokratész templomát. És elrendelte Nanoferkaptah: marhát, szárnyast, bort hozzanak; marhával, szárnyassal, borral mutatott be Nanoferkaptah égő és italáldozatot a koptoszi Iszisz és Harpokratész előtt. Majd egy szép házba kísértek bennünket ezután. Négy napot töltött

Koptoszban Nanoferkaptah; és a koptoszi Iszisz papjaival négy szép napot ünnepelt, négy szép napot ünnepeltem én is a koptoszi Iszisz papok asszonyaival.

Ötödnap virradtán egy vékányi viaszt hozatott Nanoferkaptah, és hajót készített abból, miután tisztálkodott előtte az előírás szerint. És evezőket és matrózokat is készített Nanoferkaptah a viaszból. Varázsigét mondott, úgy lehelt beléjük lélegzetet, majd a folyóba vetette az eleven hajót. Királyi hajóját homokkal töltette, viaszhajójának fedélzetére szállt. Én pedig leültem a koptoszi vizeknél, a partok végénél, és kérdeztem tőle, hogy most mi lesz.

És szólott férjem, Nanoferkaptah:

– Evezzetek evezősök, és vigyétek a hajót, vigyétek el oda, ahol a könyv van!

És azok eveztek, éjjel úgy, mint nappal, és oda is érkeztek három nap alatt.

Akkor homokot hintett maga elé Nanoferkaptah, és száraz árok keletkezett a folyón. És mind ott voltak a skorpiók és kígyók, mind a férgek egy mérföldnyi körben, ott, ahol a könyv feküdt. És ott volt a végtelen kígyó is, ott gyűrűzött az a vasláda körül. Nanoferkaptah egy varázsigét mondott, ráolvasván a mérföldnyi kígyókra, mindenféle férgekre és skorpiókra, melyek mind ott voltak a láda körül; és azok nem tudtak odakúszni hozzá. Akkor odalépett a végtelen kígyóhoz is, és küzdött vele, és megölte. Az pedig újra életre kelt, és kígyó alakját újra fel-

öltötte. Nanoferkaptah másodszor is harcolt vele, és megölte. Az pedig megint újraéledt, és Nanoferkaptah harmadszor is küzdött vele, és megölte. Tetemét kettévágta, és a két rész közé homokot hintett, akkor kimúlt a kígyó, és nem tudta többé felvenni kígyó alakját.

Nanoferkaptah a ládához lépett, és látta, hogy az vasból való; felnyitotta hát a vasból való ládát, és bronzládát talált abban; bronzládát nyitotta, szikomorra talált; azt is felnyitotta: elefántcsont-ébent, azt is felnyitotta, ezüstdobozt talált; ezüstdobozt nyitván, aranyládácskát lelt. Kinyitotta az aranyládácskát, és megtalálta benne a könyvet.

Akkor Nanoferkaptah kivette a könyvet az aranyládácskából. Elolvasta belőle az első írást, és varázshatalma alá került az ég, a föld, hegy, víz és az alvilág, és megértette mind, mit beszélnek a madarak ott fönn, a halak a mélyben és a hegyen a vadállatok. Elolvasta a második írást, fennhangon elmondta a második varázsmondókát, és meglátta Rét, a napistent az isteni kilencek társaságában felragyogni az égen, és meglátta a tündöklő holdat is; a csillagokat is meglátta az ő valóságos alakjukban; és a halakat a vizeknek mélyén, melyekre lebegve ereszkedett alá az isteni erő.

Most a víz felett olvasott egy szakaszt és mondott el fennhangon férjem, Nanoferkaptah. És visszanyerte eredeti alakját a víz. Ő pedig hajóra szállt, és így szólt az evezősökhöz:

– Evezzetek evezősök, és vigyétek a hajót, vigyétek el oda, ahonnan elindultunk.

Azok pedig eveztek éjjel úgy, mint nappal, amíg odaértek a koptoszi vizekhez, oda, hol én ültem.

36495
FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR Budapest
FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 7 BUDAPEST

A koptoszi vizeknek partján talált engem Nanoferkaptah; ott ültem én, s nem ettem, nem ittam, úgy voltam már, mint aki sírban van. És így szóltam férjemhez:

– Engedj belenéznem a könyvbe, melyért a küszködést immár mind magunkra vettük.

Akkor kezembe adta a könyvet Nanoferkaptah; és én elolvastam az első írást belőle, és varázshatalmam alá került az ég, a föld, a vizek és a hegyek, és megértettem mind, mit beszéltek ott fönn a madarak, a halak a mélyben és a hegyen a vadállatok. Elolvastam a második írást, fennhangon elmondtam a második varázsformulát, és megláttam Rét, a napistent az isteni kilencek társaságában felragyogni az égen, és megláttam a tündöklő, felkelő holdat is; a csillagokat is megláttam az ő valóságos alakjukban; és a halakat a vizeknek mélyén, melyeken ott feküdt lebegve az isteni erő.

Én nem ismerem az írást – legalábbis nem ismerem azt az én testvéremhez, Nanoferkaptahhoz képest, aki írásban kiváló, nagy tudós ember volt; ő rendelte hát ekkor, hogy egy ív papiruszt előhozzanak. Arra a papiruszra mind felírta a szavakat, mik benne állottak a könyvben. És sört öntött aztán a papiruszra, hogy az feloldódott a nedvességben. És amikor egészen feloldódott, Nanoferkaptah megitta azt, és megtudott mindent, ami csak benne volt.

És visszatértünk Koptoszba még ezen a napon. És egy szép napot ünnepeltünk ott, a koptoszi Iszisz s Harpokratész előtt. Azután hajóra szálltunk. És mérföldnyi utat tettünk meg Koptosztól észak felé.

Ami pedig Nanoferkaptah által a könyvvel történt, mind megtudta azt Thot isten. És percet sem veszítvén, megtette panaszát Ré napisten előtt.

És szólott Thot, az isteni írnok:

– Ítélj hát Nanoferkaptahhal való ügyemben! Ő belépett oda, ahova csak nekem szabad, kifosztott, kirabolt, elvitte ládámat. Elvitte könyvemet, s mind megölte őreimet, kik őrizték ez írást.

És felelt neki Ré:

– Ő és mindannyian, akik hozzája tartoznak, íme, kiszolgáltattak neked.

Akkor isteni erő küldetett le az égből, mondván:

– Ne engedjétek Nanoferkaptahot épségben Memfiszbe jutni, sem senki mást, aki hozzája tartozik.

És még ebben az órában történt, hogy kilépett a hajófülkéből Merib, a gyermek. És vízbe esett Merib, és a boldogok közé jutván, Rét dicsérte immár. Akkor rémület lett úrrá a hajón, és mindenki, aki rajta volt, kiáltásban tört ki. És kilépett fülkéjéből Nanoferkaptah, varázsigét mondott a víz felett, és íme, felbukkant onnan a gyermek teste, míg a vízre lebegve ereszkedett alá az isteni erő.

Nanoferkaptah pedig elmondatta a gyermekkel, mi történt és miért, és azt is, minő panasszal élt az isteni Thot írnok Ré napisten előtt.

Meribbel, a gyermekkel együtt tértünk vissza Koptoszba. És embereket rendeltünk, és a *Szép Ház*-ba helyeztük őt, hogy bebalzsamozzák, amint az herceghez és előkelőhöz illik. Majd koporsójában nyugalomra helyeztük, és a koptoszi sivatagban sírjába tettük őt.

És szólt testvérem, Nanoferkaptah:

– Haladjunk lefelé a folyón késedelem nélkül, hadd tudja meg a fáraó a történteket, és szomorú lesz az ő szíve.

Elutaztunk Koptoszból késedelem nélkül. És attól mérföldnyire elértük a helyet, ahol Merib, a gyermek, a folyóba esett.

Ekkor léptem ki én a fülkéből, a fáraó hajójának fülkéjéből, és a vízbe esvén, belefulladtam a folyóba. És rémület lett úrrá a hajón, és mindenki, aki rajta volt, kiáltásban tört ki. Majd elmondták Nanoferkaptahnak a történteket. Kilépett hát fülkéjéből Nanoferkaptah, és egy varázsigét mondott el felettem, és íme, testem felbukkant a vízből, melyre lebegve ereszkedett alá az isteni erő. Még egy varázsigét mondott el felettem Nanoferkaptah, hogy hallhassa tőlem, mi történt és miért, és azt is, minő panasszal élt az isteni Thot írnok Ré napisten előtt. És visszatért Koptoszba Nanoferkaptah, és a *Szép Ház*-ba helyeztetett; és elrendelte, hogy temessenek el, amint az hercegnőhöz és előkelőhöz illik. És nyugalomra helyezett ugyanabban a sírépítményben, amelyben Merib nyugodott, a gyermekem.

Fedélzetre szállt ezután Nanoferkaptah, és északnak hajózott újra. És Koptosztól egy mérföldnyire, ahol a folyóba estünk én és a gyermekem, így szólott magában Nanoferkaptah:

– Vajon térjek-e vissza Koptoszba, hogy ezután már örökké ott éljek, vagy Memfiszbe menjek? Mit felelek majd a fáraónak, ha az gyermekei után érdeklődik? Tán mondjam azt neki: gyermekeidet elvittem oda lefelé, a thébai kerületbe, és a halálba vezettem őket; én pedig élek, s így visszatértem Memfiszbe. Ezt mondjam talán a fáraónak?

És nagy halom királyi vásznat hozatott akkor Nanoferkaptah, és köteléket készíttetett abból, és magára tekerte a múmiatekercset, és a könyvet is összekötözvén, szorosan rákötözte azt is a testére. És kilépett Nanoferkaptah, kilépett a fáraó hajójának fülkéjéből, és a vízbe esett, a folyóba fulladt. És kiáltásban tört ki mind, ki a hajón volt:

– Nagy csapás, szörnyű nagy csapás! Lesz-e még valaha ily nagyszerű írnok, tudós ily páratlan s kiváló?

És tovább haladt a fáraó hajója, és senki sem tudta rajta, hogy hol van Nanoferkaptah. Majd Memfiszbe értek, és megtették jelentésüket a fáraónak. Lement akkor a hajóhoz a fáraó, és gyászruhát viselt; gyászruhát viselt a memfiszi nép is, és gyászruhát viseltek Ptah isten papjai, Ptah isten főpapja, a hivatalnokok és az udvartartás.

Ekkor pedig megpillantották Nanoferkaptahot: a királyi hajó kormányába kapaszkodott, mert övé volt immár a varázsiratok tudománya. És kiemelték őt, és meglátták testén a könyvet.

És szólott a fáraó:

– E könyv, mely ott van fiamnak testén, titok legyen!

Szólottak ekkor a fáraó hivatalnokai, Ptah isten papjai és Ptah isten főpapja:

– Éljen soká a fáraó! Urunk és királyunk éljen addig, amíg Ré napisten. Nagyszerű írnok és kiváló tudós volt Nanoferkaptah!

És elrendelte a fáraó: Nanoferkaptahot vigyék a *Szép Ház*-ba tizenhat nap után, pólyálják be testét harmincöt nap után, és hetven nap múltával őt eltemessék.

És koporsójában nyugalomra, az örök nyugalom helyére helyezték Nanoferkaptahot.

Elmondtam neked e szörnyű élményeket, melyeket el kellett szenvednünk a könyv miatt. Te azt mondtad e könyvre: a tiéd kell hogy legyen. Ne légyen neked ahhoz semmi közöd, mert ez rabolta el a mi földi életünket."

Így szólott Szetna:

– Add nekem ezt a könyvet, ó, Ahure, add nekem a könyvet, mit ott látok közötted és Nanoferkaptah között, máskülönben erőszakkal fogom azt elvenni!

És felemelkedett erre halotti ágyán Nanoferkaptah és mondá:

– Te vagy tehát ama Szetna, akinek mind elmondta a szörnyű romlást ez az asszony, a romlást, amely nem téged, hanem bennünket ért? A könyvet tehát megszerzed magadnak? Vajon úgy-é, hogy magad is kiváló írástudó vagy, és elveszed varázserővel? Ha nem, hát győzzél le engem ostáblában! Játsszunk hát egy játszmát mi ketten!

És Szetna így felelt:

– Rajta hát, játsszunk!

Maguk elé állították a sakktáblát a bábukkal együtt, és játszani kezdtek ők ketten. Egy játszmát nyert Nanoferkaptah Szetnával szemben: egy varázslatot mondott el ellene, és rásujtott az előtte fekvő sakktáblával, hogy Szetna térdig a földbe süllyedt tőle. Még egy játszmát nyert Nanoferkaptah Szetnával szemben, s ugyanúgy téve, mint az előbb, Szetnát most

már öléig a földbe süllyesztette. És hasonlóképpen a harmadik játszmában: Szetnát most már a füléig földbe süllyesztette. Nagy bajba jutott hát Szetna Nanoferkaptah révén.

És szólította tejtestvérét, Inaroszt:

– Késedelem nélkül menj a földfelszínre, és a fáraó előtt mondjál el mindent, ami velem történt! És hozd el amulettemet is, atyámnak, Ptah istennek amulettjét, együtt a varázskönyvekkel!

Nem késlekedett Inarosz, elindult a földre, és a fáraó előtt mindent elmondott, ami Szetnával történt.

Így szólt a fáraó:

– Adjátok hát oda néki amulettjeit, Ptah istennek, az ő atyjának amulettjeit, együtt a varázskönyvekkel!

Nem késlekedett Inarosz és leszállt a sírba, s aztán azonnyomban újra fel, a földre, de előbb még rátette Szetna testére az amuletteket.

És kinyújtotta kezét Szetna a könyv után, és elvette azt magának. És amint aztán felszállott a sírból, fényesség haladt Szetna előtt, és sötétség maradt utána. Ahure pedig sírt. És szólott Ahure:

– Üdv hát neked, Sötétség, mivelhogy a Világosság elment, s vele együtt elment minden, ami a sírban volt!

Így szólt Nanoferkaptah Ahuréhoz:

– Ne búslakodj Ahure, ne búslakodj a te szívedben! Visszahozatom én ezt a könyvet Szetnával, visszahozatom vele úgy, hogy a kezében villa alakú bot és a fején tűzserpenyő lesz vezeklésül.

De Szetna feljött a sírból, és erősen bezárta azt maga mögött, erősen, ahogyan azelőtt volt. És a fáraó színe elé ment Szetna, és elmondott neki mindent, ami a könyv miatt vele történt.

És mondá a fáraó Szetnának:

– Vidd azt a könyvet, vidd vissza Nanoferkaptah sírjába, különben maga hozatja azt el veled, de akkor kezedben villa alakú bot, a fejeden pedig tűzserpenyő lesz vezeklésül.

De Szetna nem hallgatott rá.

És történt, hogy Szetna a világon semmi mással nem foglalatoskodott, csak a könyvtekercs felgöngyölítésével, mivelhogy olvasott abból az emberek előtt. Történt pedig azután, hogy Szetna sétálgatott Ptah templomának előcsarnoka körül, és egy nőt pillantott meg. És a nő olyan nagyon szép volt, hogy aki rátekintett, többé nem tudott más asszonyszemélyre nézni; szép volt ő maga, szép volt sok arany ékszere; háta mögött mentek szolgáló lányai és két férfiú is, ki házához tartozott.

Akkor rátekintett Szetna, és e pillanattól kezdve nem találta helyét a földön.

Odakiáltott Szetna egy szolgafiúnak:

– Menj azonnal, menj oda, ahol látod azt az asszonyt, és tudd meg, ki ő.

És az ifjú szolga nem késlekedett; odament, ahol azt az asszonyt látta, és a szolgálóleánytól, aki mögötte haladt, megkérdezte, ki ő.

És felelt neki a szolgálóleány:

– Tabubu ő, Tabubu néven nevezik ez asszonyt; pap leánya ő; apja Básztet istennőt, Anhtaui úrnőjét szolgálja. Tabubu pedig azért jött el ide, hogy imádkozzék Ptah, a nagy isten előtt.

És visszatért Szetnához a szolgafiú, és elmondott mindent, amit megtudott a szolgálóleánytól.

Szetna pedig így szólt a szolgafiúhoz:

– Menj tehát a szolgálóleányhoz, és a te szád így beszéljen:

„Uszermaatré, Ré Választottja, Akiben Ré Igazsága Erős, Uszermaatré fáraó fia, Szetna Hamuasz küldött engemet, hogy így szóljak hozzád: »Tíz aranyat adok neked, ha eltöltesz velem egy órácskát, de ha nem kell a tíz arany, akkor számítsál rá, hogy erőszakot teszek rajtad; akkor szép parancsba teszem, hogy téged rejtett rejtekhelyre vigyenek, ahol nem talál rád senki«".

És a szolga visszatért oda, ahol Tabubut, az asszonyt látta, és odaszólt a szolgálónak, és beszélt vele. És sikoltozni kezdett a szolgálóleány, sikoltva-sikoltott, mint akit átok vert.

De így szólt a szolgához Tabubu, a papnő:

– Hagyd hát abba az ostoba fecsegést ezzel az ostoba leányzóval, te szolgafiú! Hozzám fordulj, és velem beszélj!

Akkor Tababuhoz lépett a szolgafiú, és beszélt vele:

– Tíz aranyat adok neked, ha eltöltesz egy órácskát Szetna-Hamuasszal, aki fia fáraónak, Uszermaatrénak, Ré Választottjának, Akiben Ré Igazsága Erős; de ha nem kell a tíz arany, akkor számítsál rá, hogy erőszakot fog tenni terajtad, és megteszi ezt úgy, hogy rejtett rejtekhelyre vitet tégedet, és nem lel ott rád senki emberfia.

Akkor így szólott Tabubu, a papnő:

– Menj, s beszélj Szetnával, és szóljon így a te szád: „Én, Tabubu papnő vagyok: személyem tiszta és nem közönséges; ha úgy van, hogy azt akarod tenni velem, amire vágyakozol, úgy jöjj el a városba: Per-Bubásztiszba, és házamba, amely tökéletes berendezésű. Ott azt teheted velem, amit kívánsz, és senki a földön rám nem talál. Ez az én módom, Tabubué, aki papnő, és nem utcalány."

És visszatért a szolga Szetnához, és elmondott minden szót, amit neki mondtak.

És Szetna azt mondá:

– Így van helyesen!

És mind felháborodott ezen a Szetna körüli udvari nép.

Szetna pedig hajót hozatott, fedélzetre szállt, és nem késlekedett: utazott Per-Bubásztiszba. Odaérkezvén a nyugati részhez, ott egy házra akadt, mely igen magas volt. Körülötte fal, északi részében kert és pad a bejáratánál. Szetna megkérdezte, hogy kinek a háza ez? És mondták neki, hogy ez Tabubu háza. Szetna belülkerült a kerítésen, és megpillantotta a kertben a házat.

Jelentették ezt Tabubunak; és lejött akkor Tabubu, a papnő, kézen fogta Szetnát, és így szólott hozzá:

– Élet és üdv lakozik Bubásztisznak Anhtaui úrnője papjának házában, ahová íme, most te eljutottál. És ahogyan az élet és üdv kedves nekem, úgy ez is kedves nekem nagyon. Jőjj hát fel velem!

Akkor Szetna felment a lépcsőn Tabubuval, és csinos és tiszta volt minden ott az emeleten, valódi volt ott a malachit és valódi a lapis lazuli! És ágyak is voltak ott, és királyi kelmével voltak beborítva. Serlegek is voltak aranyból az asztalon; egy aranypoharat borral megtöltöttek, és Szetnának a kezébe adták.

És szólott hozzá Tabubu, a papnő:

– Egyél hát, kérlek!

De Szetna azt felelte:

– Nem kívánom az ételt!

Akkor tömjént tettek a füstölőre, és illatos kenőcsöt abból a fajtából, ami a fáraóé.

Egy szép napot töltött Szetna Tabubuval, anélkül azonban, hogy az ő testét megláthatta volna. És szólott Szetna Tabubuhoz:

– Teljesedjék hát be, ami miatt eljöttünk e házba!

És mondá neki Tabubu, a papnő:

– Haza akartál találni, és íme, otthon vagy: célodnál. Tabubu azonban papnő, nem pedig közönséges személy. Ha úgy van, hogy azt akarod tenni velem, amire vágyakozol, akkor számba kell venned minden gazdagságodat, minden járandóságodat, amid csak van, mindenedet, és írást íratnod róla, hogy nekem adod azt.

És Szetna így felelt:

– Hozasd hát el az írnokot az iskolából.

Tüstént hívatták az írnokot az iskolából, és Szetna megíratta az írást, hogy minden gazdagságát, minden járandóságát és amije csak van, mindenét Tabubunak adja.

És elmúlt egy óra, és akkor történt, hogy jelentették Szetnának:

– Odalent vannak a te gyermekeid.

Szetna pedig ezt mondta:

– Hozzátok fel őket!

Tabubu ekkor felemelkedett, és királyi vászonból való ruhát öltött magára. És megmutatta Szetnának a papnő testét az áttetsző királyi vászon, és még erősebb lett vágyódása, mint amilyen volt az kezdettől fogva. És mondá Szetna:

– Ó Tabubu, teljesedjék hát be, ami miatt eljöttem e házba!

És felelé neki Tabubu, a papnő:

– Haza akartál találni, és íme, otthon vagy. Én azonban papnő vagyok, nem pedig közönséges személy. Ha úgy van, hogy azt akarod tenni velem, amire vágyakozol, akkor gyermekeiddel is írasd alá az engemet megillető íratot, hogy ne támadjék civódás gyermekeid és gyermekeim között a vagyon miatt.

Hívatta gyermekeit Szetna, és aláíratta velük is az okmányt.

És szólott Szetna Tabubuhoz:

– Legyen hát végre meg, ami miatt házadba eljöttem!

És felelte neki Tabubu, a papnő:

– Haza akartál találni, és íme, otthon vagy. Én papnő vagyok, nem pedig közönséges személy. Ha azt akarod tenni velem, amire vágyakozol, ölesd meg akkor a te gyermekeidet,

hogy ne támadjék civódás gyermekeid és az én gyermekeim között a vagyon miatt!

És ekkor így szólt Szetna!

– Legyen hát, és tedd! Tedd meg ezt a szörnyűséget is, mely beférkőzött a te szívedbe.

És megölette a gyermekeket Tabubu, a papnő. Megölette pedig Szetnának szeme láttára; az ablakból dobatta le őket kutyák s macskák elé, és faltak a kutyák, és faltak a macskák, míg Szetna ivott az asszonnyal, és mindent hallott.

Akkor megint szólt Szetna Tabubuhoz:

– Hadd legyen végre meg, ami miatt házadba eljöttem, mert én, immáron teljesítettem a te óhajodat. Minden óhajodat teljesítettem.

És felelte erre Tabubu, a papnő:

– Menj hát oda fel, menj, abba a házba!

És felment Szetna a házba, és egy elefántcsont-ében kerevetre feküdt, és várta, hogy vágya teljesülést nyerjen. És lefeküdt Tabubu Szetna mellé, és kinyújtja karját Szetna, hogy megérintse őt.

És ekkor hatalmas kiáltásra nyitja száját Tabubu, a papnő... És felébred Szetna, és magához tér. Füstös helyiségben találja magát, és teste mezítelen.

És történt mindez egy pillanat alatt, és akkor egy előkelőre esett Szetna pillantása: kocsiján állt az, körötte emberek, és olyannak látszott, mint a fáraó. És Szetna fel akart kelni előtte, de nem tudott mégsem, mert szégyellte tagjai mezítelenségét.

És szólott hozzá a fáraó:

– Minő állapotban talállak én téged, és mi dolgod van itt, így, mezítelen?

Szetna pedig ezt felelte:

– Nanoferkaptah tette ezt velem és az ő felesége, Ahure!

És mondá erre a fáraó:

– Menj Szetna, siess Memfiszbe gyermekeidhez, mert úgy állnak ők a fáraó előtt, ahogy illik, és várnak reád!

Szetna így szólott a fáraóhoz:

– Ó én nagy uram, kinek napjai érjék el Ré életkorát! Hogyan menjek én Memfiszbe, hogyan siessek gyermekeimhez, amikor testem mezítelen, és az én tagjaimat nem fedi ruha?

És odaszólított a fáraó az ott álló szolgák közül egyet, és ruhát adatott vele Szetnára.

És szólott a fáraó:

– Menj Szetna, Memfiszbe gyermekeidhez; ők élnek, és ott állnak mind a fáraó előtt.

És Szetna Memfiszbe ment, és megölelte gyermekeit, akik mind életben voltak.

A fáraó pedig megkérdezte tőle:

– Akkor hát részegítő italtól kerültél abba az állapotba, amelyben megtaláltalak az előbb?

Szetna pedig elmondott mindent, ami történt vele, Tabubuval és Nanoferkaptahhal.

És szólott hozzá a fáraó:

– Ó, Szetna, íme, én kezdettől fogva intettelek, óva intettelek, mondván, hogy ha ezt a könyvet nem viszed vissza oda, ahonnan hoztad, megölettetsz. És te nem akartad meghallani szavamat mindezen óráig. Nos, akkor vidd vissza most a könyvet Nanoferkaptahnak úgy, hogy kezedben villa alakú bot, a fejeden pedig tűzserpenyő legyen vezeklésül.

Szetna pedig eltávozott a fáraótól, és a kezében villa alakú bot, a fején pedig tűzserpenyő volt. És alászállott a sírba Nanoferkaptahhoz.

Akkor így szólt hozzá Ahure:

– Ó, Szetna, a nagy Ptah az, aki téged ide vezetett. Mondom neked, hogy helyesen cselekedtél!

Nanoferkaptah pedig nevetett, és mondá az asszonynak:

– Megmondtam én ezt neked mindjárt az elején.

És Szetna köszöntést intett Nanoferkaptah felé, és szemével látta, hogy Ré napisten sugarával az egész sírt betölti. Nanoferkaptahhal együtt Ahure is nagy erősségű varázsjelet intett Szetna felé.

És szólott ekkor Szetna:

– Ó Nanoferkaptah, mondd meg, hogy van-e valami, ami kellemetlen a te számodra és nem tudod elviselni?

És Nanoferkaptah így felelt:

– Nem ismeretlen az teelőtted, Szetna, hogy Ahure, kisfiával, Meribbel együtt koptoszi sírban van, ha lelkük egy kiváló írnok varázslata révén e sírban tartózkodik is. Ebben fáradozz hát! És magad menvén Koptoszba, hozasd el ide a tetemüket is!

Akkor feljött a sírból Szetna, és a fáraó elé lépett, elmondván neki mindent, amit hallott Nanoferkaptahtól.

És a fáraó így szólt:

– Menj Koptoszba, Szetna, és hozd el Ahurét, kisfiával, Meribbel!

És mondá Szetna a fáraónak:

– Engedd hát át nekem a királyi hajót, annak minden felszerelésével!

Fedélzetre szállott hát Szetna, és elvitorlázott késedelem nélkül. Akkor bejelentették őt a koptoszi Iszisz papjainak és Iszisz főpapjának. Azok pedig levonultak eléje, amint Koptoszba ért, és a kezénél fogva partra segítették. Szetna kiszállt, és felment velük a koptoszi Iszisz és Harpokratész templomába. Ökröt, libát, bort hozatott: égő- és italáldozattal áldozván a koptoszi Iszisznek és Harpokratésznak. Ezután pedig a koptoszi sziklasivatagba ment, és vele ment Iszisz főpapja, és vele mentek Iszisz papjai.

Kilenc napot, kilenc éjszakát töltöttek el a koptoszi Nekropoliszban a sírok között, és ott keresgéltek. Felforgatták még az *Élet Ház*-beli írnokok sírköveit is, és elolvasták rajtuk a felíratokat. De nem leltek rá a sírra, amelyben feküdt Ahure és az ő kisfia, Merib. Szetna pedig úgy vélte, hogy immáron nem fogják megtalálni Ahure és az ő kisfia, Merib nyugvóhelyét. És felemelkedett erre egy ősz pap, aki öreg volt nagyon, és odalépett Szetnához. Szetna pedig mindjárt észrevette őt.

És szólott Szetna az aggastyánhoz:

– Külsőd aggastyáné, öreg-öreg emberé, talán te ismered azt a nyugvóhelyet, ahol ama régenvolt Ahure s az ő kisfia, Merib nyugoszik?

Így felelt erre az aggastyán:

– Apám apjának apja mondta el az én apám apjának, hogy a rendőrfőnök házának déli sarkában nyugszik Merib, a kisfiú, s ama régenvolt Ahure.

De Szetna így szólt az öreghez:

– Talán mégis található tévedés szavaidban, hiszen a rendőrfőnök házát kívánod így lebontatni!

És mondá az aggastyán Szetnának:

– Rendelj hát őrséget mellém, ó Szetna, és bontasd le a rendőrfőnökség épületét. És tégy velem bármi rosszat, ha az történik, hogy nem találják ott meg Ahurét s Meribet, kisfiát, a háznak déli sarkában.

Őrt adtak hát az aggastyán mellé, és megtalálták a régenvolt Ahurénak és kisfiának, Meribnek nyugvóhelyét a rendőrfőnök házának déli sarkában. Szetna pedig a királyi hajóra vitette az előkelő személyiségek tetemét, és helyre állíttatta a rendőrfőnök házát úgy, ahogyan az azelőtt volt.

Nanoferkaptah pedig felfedte Szetnának, hogy ő volt az aggastyán, aki Koptoszba jött, hogy ott segítsen megtalálni Ahurénak és az ő kisfiának, Meribnek nyugvóhelyét. Akkor felszállt Szetna a királyi hajóra, és felfelé hajózott késedelem nélkül. Megérkezett aztán Memfiszbe mind az összes katonával, aki vele volt. És jelentést tett akkor a fáraó előtt, mert a fáraó kijött a királyi hajó elé.

Így vitték Nanoferkaptah sírjába a fontos személyiségeket, hogy tetemeik immáron együtt nyugodjanak. És kőlappal zárták el sírjuknak száját.

SZETNA ÉS SZIUSZIRE AZ ALVILÁGBAN

Előző történetünk hőse, Szetna királyfi még egyszer szerepel az egyiptomi démotikus irodalomban. A Ptolemaioszok uralmát követő római korból, időszámításunk első századából maradt fenn az a papirusz, amely Szetna fiának, Sziuszirénak nevéhez fűződő csodálatos történeteket örökített meg. A fiú neve: „Oszirisz fia" már magában rejti isteni, varázsló képességét, mellyel még tudós apjának csodálatát is kivívja. A kézirat első része itt is hiányzik. A novellaszerűen egybefűzött elbeszélések bevezetésére így következtetni sem tudunk.

A meglévő rész Szetna gyermektelen feleségének istenhez intézett kérésével indul. Fohászát meghallgatják, az álmában kapott s istentől tanácsolt szertől teherbe esik, gyermeke születik, ki a Sziuszire nevet kapja. E gyermek isteni bölcsessége már kisded korában ámulatot kelt. Felserdült már, amikor apjával az alvilágba száll le.

Történt pedig egy napon, hogy Szetna megtisztálkodott házában az ünnepre, előírás szerint. És odajött hozzá a fia, Sziuszire, hogy az ünnepségen ő is részt vegyen. És ekkor Szetna jajkiáltásokat hallott hirtelen. Lenézett akkor háza magasságából, és azt látta, hogy sivatagi sírjába egy gazdag tetemét viszik most el éppen. És jajveszékelve siratták őt felemelt kézzel a sirató asszonyok, és hangos volt ez a siratás, és a temetés

is majdhogynem ünnepélyesebb, mintha maga Szetna lett volna az, akit ott temetnek.

De Szetna még egyszer körülnézett, és ismét lepillantott. Ekkor azt látta, hogy ime egy szegény tetemét is viszik a sivatagba: egyszerű gyékény burkolja azt csak, és nem kíséri egyetlen ember sem.

És szólott Szetna az ő fiához, Sziusziréhez:

– A nagy Ptah istenre mondom! Minő sokkalta jobb sora van a túlvilágon a gazdagnak! Ünnepélyes temetés és jajgató siratás jut neki osztályrészül, míg egyedül és csupaszon viszik ki a sírba a szegényt.

És mondá erre apjának a gyermek Sziuszire:

– Legyen hát néked ugyanabban részed, mint ami a szegénynek jut a túlvilágon, és semmi abból, ami majd ott a gazdaggal történik.

Hallván Sziuszire szavait, haragra lobbant akkor Szetna az ő szívében, és így szólt:

– Nem olyan gyermek szavait hallom-é, aki átokkal átkozza az ő apját?

És felelt neki a gyermek Sziuszire:

– Kívánnod kell csak, és én megmutatom, megmutatom neked ama szegényt, akit senki sem siratott, és ama gazdagot is, akiért jajveszékelve, hangosan szólott a siratás.

Szetna pedig megkérdezte:

– Hogyan gondolnád mindezt véghezvinni?

Ekkor kézen fogta az apját Sziuszire, és egy bejárathoz vezette Memfiszben, a nyugati magaslatokon, és Szetna nem ismerte e helyet. És épületet láttak ott, amelynek hét csarnoka volt, és benne emberek laktak. Beléptek az első csarnokba....

És beléptek a negyedik csarnokba, és Szetna ott olyan embereket látott, akik kötelet sodortak, és megsodort kötelüket mindjárt szamarak falták fel. És látott másokat is: kenyér és víz függött azoknak feje fölött, és amidőn felemelkedtek, hogy testük táplálására vegyenek maguknak abból, más emberek ott nyomban gödröt ástak, hogy amazok lábukkal belesüppedvén, soha el ne érhessék vizüket és kenyerüket.

Az ötödik csarnokba lépett be ekkor Szetna és Sziuszire, és itt megtalálták a nemeslelkűeket. Külön helyen tartózkodtak azok. De a vétkesek az ajtóban álltak. Az egyiknek jobb szemébe oda volt erősítve az ajtónak sarka, és jajveszékelt az, és hangos jajkiáltásokat hallatott.

Beléptek akkor a hatodik csarnokba, Szetna és Sziuszire, és az alvilági istentanácsot pillantották meg ott. Mind egy sorban álltak az istenek, a szolgák is ott álltak előttük, és mondták az igét előírás szerint.

Ezután beléptek a hetedik csarnokba, Szetna és Sziuszire, és meglátták ott Oszirisznek, a nagy istennek alakját. Fényes arany trónuson ült az isten, fején a tollas átef korona ékeskedett. Bal oldalán ott állt sakálfejű Anubisz, és az isteni Thot írnok állt a jobb oldalon. És mind ott álltak Oszirisz jobbjánbalján az alvilági istentanácsbeliek, középen volt pedig elhelyezve a mérleg, és a gonosz tettek megmérettek azon. Thot, a nagy írnok jegyezte jegyzékbe, istentársának szavait pedig Anubisz nyilatkoztatta ki. És akinek gonosztettei számosabbak voltak jótetteinél, átadták azt a szörny-kutyának. És elfogyott lélegzete akkor a vétkesnek: testét-lelkét szétszaggatta az alvilági úr, a szörny-kutya. És akinek jótettei számosabbak voltak rossztetteinél, az alvilági isten-tanácsba vezették azt, és lelke a nemes lelkekkel az égben egyesült. Ha pedig a mérleg

jó- és rossztett között egyensúlyban állott, gazdája odakerült a jó szellemek közé, és szolgálta Oszirisz-Szokárisz istent.

És Szetna ekkor megpillantott egy előkelőt, és királyi gyolcsruhát viselt az, és közel állott Oszirisz trónjához. A hely, ahol állott, a megtiszteltetés helye volt.

És Szetna csodálkozott, és csak nézett, hogy mi mindent látott itt lenn, az alvilágban.

És hozzálépett az ő fia, Sziuszire, és mondá neki:

– Ó, apám, Szetna, vajon látták-e szemeid azt az előkelőt, aki közel áll Oszirisz trónjához és testén királyi köntöst visel? Ime, ugyanazon szegényember ő, akit te Memfiszből gyékénybe csavarva, siratók nélkül láttál kivinni a sivatagba. És lehozatott ő az alvilágba, és megmérettek az ő vétkei földi jócselekedeteivel szemben. Jócselekedetei pedig számosabbnak találtattak, mint a rosszak az ő élete tartama alatt, amint azt az isteni Thot írnok fel is jegyezte róla kellőképpen. És mivel jó volt ő a földi életben, lenn az alvilágban Oszirisz színe elé vezettetett. És akkor megparancsolta Oszirisz, az isten, hogy minden, mi ama gazdagnak sírjában található, kit oly nagy jajveszékeléssel hoztak ki Memfiszből, minden mi az övé, ennek a szegénynek nyomban átadassék, és vitessék ő a fennköltlelkek közé, mert istenhez tartozik ő, és Szokarisz-Oszirisz követőjeként a helye ott legyen Oszirisz mellett. És lehozatott az alvilágba a gazdag is, akit akkor láttál sírjához elvinni, és megmérettek az ő gonosz tettei a jócselekedetekkel szemben, és az ő gonosz tettei számosabbnak találtattak a jócselekedeteknél. Mivel pedig rossz volt ő földi életében, büntetésül az örök sötétség honába, Amentetbe küldetett. És ő az, akinek jobb szemébe oda van helyezve az ajtónak sarka, ahogy láttad is azt. És amikor az Amentet kapuja záródik és nyílik az ő szemén, nagy jajkiáltásban tör ki akkor az a földi gazdag. Oszirisz istennek, az Amentet nagy urának életére, apám! Ezért mondtam én neked a földön, hogy tegyék veled azt, amit a szegénnyel majd a túlvilágon, és semmit se abból, ami ott a gazdaggal történik.

Akkor pedig így szólott Szetna:

– Ó, fiam, Sziuszire! Sok értelmű a csoda, mit az alvilág-

ban láttam. De engedd még megtudnom, minő sors sújtja odalenn azokat, kik kötelet sodornak egyre, hogy mögöttük azonnal felegyék azt a szamarak, és minő sors sújtja azokat, akiknek víz és kenyér függ a fejük felett, de mihelyt felemelkednének élelmükért, más emberek ott nyomban gödröt ásnak, hogy emezek lábukkal abba besüppedvén, soha el ne érjék vizüket és kenyerüket.

És felelé erre Sziuszire:

– Halljad hát meg erről az igazságot, apám! Ime, akiket szemeddel láttál, amint egyre fonják a kötelet, hogy mögöttük a szamarak azt rögtön felegyék, azok az emberek isten átkával éltek földi életükben. Éjjel és nappal fáradoztak azok létüknek fenntartásáért, ám keresményüket tüstént elszedték tőlük aszszonyaik, hogy aztán még kenyérre se találhattak otthon. És lekerülvén az alvilágba, ha számosabbnak találtatnak a jónál az ő rossz cselekedeteik, akkor ami a földön történt, az történik velük az alvilágban is. És éppígy amazokkal, akiknek víz és kenyér függ a feje felett, és amikor felemelkednének élelmükért, mások ott nyomban gödröket ásnak, hogy lábuk besüppedjen, és az ő táplálékukat soha el ne érjék. A földön ezek mind a vágyakat hajszolták, és amidőn előttük mindig új vágy lebegett, lábuk alá az isten nagy gödröket ásott, hogy az ő vágyaikat soha el ne érjék. És az alvilágba lekerülvén, ami a földön, az történik velük idelenn is.

UTÓSZÓ

A SZETNA-REGÉNY ÉS SZIUSZIRE TÖRTÉNETE

Memfisz ősi temetőjében, a mai Szakkara környékén látható síremlékek között sok látogatót vonz egy kis méretű, jelentéktelennek látszó piramis. Az építmény fő nevezetessége a sírkamra, ahol valamikor az V. dinasztia utolsó fáraója, Unisz nyugodott. Ennek falain jelennek meg ugyanis először a királyok másvilági sorsát tárgyaló piramis-szövegek. Kevesen figyelnek fel azonban a déli külső oldalon lévő töredékes, a sivatagi nap sugárözönében szinte a fallal egybeolvadó, nehezen kibetűzhető hieroglif feliratra. Ez a szöveg nem egykorú a piramissal, több mint ezer esztendővel megépítése után vésette fel Hamuasz* memfiszi főpap abból az alkalomból, hogy atyjának, II. Ramszesznek megbízásából Unisz fáraónak ezt az ősi, omladozó építményét helyreállította, s az építtető nevét tiszteletből a külső falra is felíratta.

Hamuasz királyfi a késői utókor emlékezetében Szetna néven élt tovább. Szetna tulajdonképpen egyik papi címének a késői időkben személynévként értelmezett, elferdített alakja. Szetna-Hamuasz tehát ténylegesen létező történelmi személy, akinek tevékenységét számos felirat örökíti meg. Ptah isten memfiszi főpapjaként, úgy látszik, behatóan tanulmányozta a nekropoliszban lévő, az egyiptomi történelem hatalmas időbeli távlatai miatt már akkor is ősinek számító emlékeket. Unisz piramisán kívül Sepszeszkaf (IV. dinasztia) síremlékét is restaurálttatta, s más környékbeli templomok kijavításáról is gondoskodott. Ez a tevékenysége történeti szempontból is figyelemre méltó, hiszen ugyanebben a korban a múlt más régi emlékei kőbányául szolgáltak a fáraó gigantikus építkezéseihez.

Halála után Memfisz lakossága több mint egy évezreden át megőrizte ennek az érdekes egyéniségnek az emlékét. A késői kor századaiban, mikor a múlt iránti rajongó csodálat egyre fokozódott, Egyiptom egyik legfényesebb korszakának ezt a tudósát is lassanként egyre nagyobb tisztelet kezdte övezni, s a történeti hagyományba fokozatosan legendás elemek is szövődtek. Egy késői lista már a királyok között említi, ami

*Vagy: Haemvésze

arra mutat, hogy egyes tisztelői már csak a legmagasabb állami hivatal birtokosaként tudták őt elképzelni. Ez a nézet azonban nem vált általánossá, s nem tudta kiszorítani a köztudatból a nagy népszerűségnek örvendő, titokzatos hatalommal rendelkező, de ugyanakkor sok emberi gyarlóságot is mutató *varázsló* Szetna alakját.

A köréje fonódó legendáknak, magának a „Szetna-regény" néven ismert mű keletkezésének korszaka Egyiptom ókori történetének legsötétebb periódusa. A széthulló ország már korábban az egymást váltogató, a gazdag zsákmány felett marakodó idegen hódítók áldozatául esik. Először a libiai zsoldosvezérek kaparintják meg maguknak Egyiptom trónját (i. e. X. század), majd dél felől az etióp királyok szállják meg a Nílus-völgyet (i. e. VIII. század vége). Mielőtt még uralmuk megszilárdulhatott volna, északkelet felől az asszírok támadása rakott újabb igát az országra. Rövidesen azonban az asszír nagyhatalom gyengülése alkalmat adott Szaisz város helyi fejedelmeinek, hogy több mint egy évszázadra újra visszaállítsák Egyiptom függetlenségét (kb. i. e. 660-525). Az ezután következő korszak irodalmát, melyhez a Szetna-történeteket is soroljuk, szoktuk — írásrendszeréről — démotikusnak* nevezni. A szaiszi dinasztia uralmának a perzsák vetnek véget (i. e. 525). Egyiptom ettől kezdve majdnem kétszáz éven át váltakozó sikerrel próbálja önállóságát visszaszerezni. A függetlenségi harc hosszabb-rövidebb időre eredménnyel is jár (felkelő dinasztiák kora), a perzsa katonai túlerő azonban újra meg újra érvényesül. Nagy Sándor i. e. 332-ben bevonuló seregeit az egyiptomiak szabadítókként fogadják, utódainak, a Ptolemaio-

*Az elnevezés megértéséhez tudnunk kell azt, hogy az egyiptomiak háromféle írásrendszert használtak. A királyfeliratokat, dekrétumokat, sírszövegeket általában *hieroglifákkal* vésték kőbe. Ilyennel íródtak például a piramisszövegek. A hieroglif írás csak külső formájára nézve képírás, a jelek túlnyomó többségének ugyanis meghatározott hangértéke van. Egyes jelek egy mássalhangzót jelölnek, mások mássalhangzó csoportot, vagy egész szót. Nincs hangértéke az úgynevezett determinatívumoknak, melyek az olvasás megkönnyítése végett azt határozzák meg, hogy az illető szó milyen fogalomcsoporthoz tartozik. Az egyiptomi írások a magánhangzókat nem jelölik, s ennek következtében a verstan területén többé-kevésbé csak feltételezésekre vagyunk utalva. A hieroglif írás egyszerűsített változata a *hieratikus*, rendszere teljesen azonos az előbbivel, a jelek azonban már elvesztik képformájukat, kurzív, gyorsan írható, a mindennapi használat számára alkalmas alakot öltenek. A legtöbb irodalmi mű is papiruszon, hieratikus írással maradt fenn. A hieratikusból fejlődik ki az i. e. 8—7. században az úgynevezett *démotikus* (népi) írás, mely a jeleket tovább egyszerűsíti, s nagy számban gyorsírásszerű rövidítéseket is alkalmaz. A démotikus írás a hieratikust majdnem teljesen kiszorítja, s a kutatás ezért joggal nevezi ezt a szakaszt a *démotikus irodalom* korának.

szoknak uralkodása azonban újabb elnyomást jelent a helyi lakosság számára. A sorozatos felkelések nem vezetnek eredményre. I. e. 30-ban Egyiptom a Római Impérium részévé válik, ami a helyzetet még súlyosabbá teszi. A kíméletlen adóprés, az ország kiszipolyozása következtében egész területek néptelenednek el. Egyiptom gabonájának kell Itáliát ellátnia.

A késői kor zavaros periódusának szellemi élete is erősen a politikai és a társadalmi helyzet hatása alatt áll, s annak alakulását közvetlenül vagy közvetve tükrözi. Az állandó háborúk, az idegen megszállások negatív irányban hatottak a társadalom és a kultúra alakulására. A démotikus irodalom bizonyos korszakban még a való élethez közel álló témákat dolgoz fel. A *Petubasztisz-regény* egy hős páncéljáért vívott küzdelmek elbeszélése kapcsán az asszírok ellen küzdő Egyiptom viszonyaiba enged bepillantást. Társadalomtörténeti szempontból a *Peteesze-regénynek* van a legnagyobb jelentősége, mely a papi állások megszerzése körül dúló korrupcióról, gyilkosságtól sem visszariadó erőszakosságokról fest szemléletes képet. Sajnos csak töredékesen maradt fenn egy papirusz, mely a másnapos *Ahmesz király* szórakoztatására elmondott humoros, pikáns történeteket tartalmazott.

A démotikus irodalom másik irányzata letér a korabeli társadalmi valóság közvetlen ábrázolásának útjáról, s egyre nagyobb szerepet juttat a mágikus-misztikus elemeknek. A mind kilátástalanabbá váló politikai helyzet nyilván döntő tényezője volt a valóságtól való elfordulásnak. Egy a Szetna-regényhez közel álló töredékes démotikus elbeszélés egyik fő témáját egy Pszammetik fáraó múmiájára helyezett csodás könyv képezi. A Honszu isten csodálatos gyógyító erejét propagáló *Bentres* sztélé* története II. Ramszesz korában játszódik. A szöveg hieroglif írással maradt fenn, de szellemében közel áll a démotikus irodalomhoz. Ősi mitológiai motívumot dolgoz fel a *Napszem* története is. — Az egyiptomi államvezetés már a szaiszi korszakban az archaizáló irányzat hatása alá kerül. Hivatalosan megszervezik a régi idők fáraóinak tiszteletét, újra alkalmazzák az óbirodalom régen feledésbe merült hivatali címeit, nagy buzgalommal másolják sírjaik számára a már gyakran előttük is érthetetlenné vált piramis-szövegeket. A hivatalos feliratok egyes esetek-

* — felirattal ellátott kőlap

ben az óbirodalom nyelvén íródnak. A kormányzat nyilván komolyan hitte, hogy a megváltozott világban így, „ideológiai" eszközökkel is segíti visszahozni a régen letűnt dicső napokat. Egyiptom ekkor már egyetlen nagy rommező, ahol a régi nagyságot már csak az elmúlt évezredek emlékei hirdetik. Az egyiptomi történelem egyébként is óriási dimenziói mesés méreteket öltöttek az átlag egyiptomi előtt. A restaurációs kísérletek sikertelensége, a függetlenségi mozgalmak elbukása csak fokozta a múlt iránti nosztalgiát. Az elaggott, társadalmi fejlődésében a gazdasági élet átmeneti fel-fellendülése ellenére is, lényegében megállt és immár múmiává merevedett egyiptomi kultúra megvetéssel tekintett a hódító idegenekre, s csak dicső múltjára hivatkozva hírdethette felsőbbrendűségét.

E múlt — melyet fennmaradt relikviái lépten-nyomon felidéztek — valóban nem csekély büszkeséggel tölthette el a méltatlan sorból visszatekintőket: nem csupán az egyiptomi építészet, képzőművészet lenyűgöző, tökéletes mesterségbeli tudást és finom művészi érzéket elárulló alkotásai, de fennmaradt irodalmi remekművei is.

Napjainkban — az íróanyag romlandósága miatt — sajnos csak részben ismerjük a gazdag egyiptomi irodalmat, de a hatalmas anyag eredeti sokrétűségéről, változatosságáról a ránk maradt csekély töredékek alapján is fogalmat alkothatunk.

*

Az egyiptomi irodalom születése az óbirodalom korszakára (i. e. III. évezred), a piramisok építésének idejére esik, fejlődését, alakulását több mint két és fél ezer éven át tudjuk nyomon kísérni, hiszen az egyiptomiak — ha lehet, még a képzőművészetnél is nagyobb mértékben — becsülték, szerették az irodalmat, s művelőinek tevékenysége, az írnokoskodás, egyike volt a legtiszteltebb foglalkozásoknak. „Azon tudós írnokok neve, kik az istenek után következő korszakban éltek, és megjósolták a jövőt, fennmarad mindörökre, ha ők el is távoztak, miután életüket befejezték, s már összes hozzátartozóik feledésbe merültek. Nem készítettek maguknak ércből való piramist, vasból való sírkövet. Nem hagyhattak utódokat, gyermekeket, hogy nevükről megemlékezzenek. Könyveiket tették meg örököseikké, a tanításokat, melyeket írtak...

Tanításaik az ő piramisaik, az írónád a gyermekük, feleségük a kő felülete..." — mondja egy i. e. II. évezred második feléből származó papirusz.

Az értékes irodalmi műveket tartalmazó papirusztekercseket az egyiptomiak gondosan őrizték, könyvtárakba gyűjtötték. A „klasszikusnak" számító, leginkább nagyra becsült alkotásokat évszázadokon és évezredeken át rendszeresen másolták. Az iskolákban a kezdő írnokok a múlt leghíresebb irodalmi alkotásainak gyakorlásával kezdték tanulmányaikat, s belőlük — miként a Tigris és Eufrátesz mentén az akkád műremekeket másoló írnokokból, és sok évszázaddal később a keresztény kolostorok másolóiból — lettek nemegyszer új művek szerzői, a népi mondák, legendák egységes alkotássá ötvözői.

Részben az ő közvetítésükkel tárult már az ókorban, s ma is az emberek elé az egyiptomi irodalom széles műfaji gazdagsága. A legkedveltebb műfajok egyike volt az *intelem*-irodalom, a praktikus életbölcsességek irodalma, mely arra szolgált, hogy az élet minden fontosabb problémájára útbaigazítást kaphasson belőlük a tanulnivágyó ifjú. Ami azonban ma is eleven, magas színvonalú művészi élményként hat ránk, az a gazdag egyiptomi *novella-* és *mese*-irodalom, mely a legkülönbözőbb témákat dolgozza fel. Kalandos utazások, varázslók csodálatos tettei, Putifárné-motívum, a tisztviselők hatalmaskodásairól szóló történetek fordulnak elő ezekben a legtöbbször magas írói készséget elárulló, gyakran a legválasztékosabb stílusban készült művekben. A *mítosz*-irodalom Egyiptomban nem olyan gazdag, mint a görögöknél, néhány magas színvonalú alkotás azonban ebből a műfajból is ismeretes.

A prózai műfajok mellett számos remekmű maradt fenn az ókori egyiptomi költészetből is. Az őszinte belső lelkesedéstől fűtött naphimnuszok, az uralkodók dicsőítését szolgáló himnuszok és hősköltemények gazdag, lenyűgöző költői hasonlatokat alkalmazó nyelve, sodró, magával ragadó lendülete a mai olvasó számára is komoly művészi élményt nyújt. *Szerelmi lírá*-juk nagyrészt a népköltészetből vett elemeket használ fel. Lehetőség szerint igyekszik megőrizni ezek naiv báját, sőt sok esetben tudatos, kissé mesterkélt népieskedéssel is találkozunk, mely leginkább a hellénisztikus idill-költészetre emlékeztet szellemében.

A valódi népköltészetet — melynek néhány alkotása ugyancsak megmaradt a sírok falképein — egyszerű munkadalok képviselik, me-

lyeknek éneklése fáradságos munkájában nyújtott vigaszt a szegény népnek.

A Szetna-regények az egyiptomi irodalom utolsó nagy alkotásai, végső fellobbanásai a Nílus-menti kultúra alkotóerejének. Megírásuk idején, a Ptolemaiosz-kor végén és a római császárkor kezdetén (i. e. I. — i. u. I. század) az egyiptomi irodalom már legalábbis két és fél évezredes múltra tekinthet vissza. Magát a csodálatos erővel bíró könyv motívumát is régebbi irodalmi és vallásos szövegekből vette át a Szetna szerzője. Különböző istenek rejtekhelyeken őrzött titkos könyveiről, égből hullott iratokról, ezek csodálatos megtalálásáról már korábban is hallunk. A sírokban valóban sok mágikus szöveget tartalmazó papirusztekercset találtak az ásatók; a mágiában való hit kezdetei a prehisztorikus korban vesznek el.

A varázsló, mint irodalmi motívum azonban először csak az ún. Westcar papirusz meséiben (kb. i. e. XVIII—XVII. század) jelenik meg: Hufu fáraót, a legnagyobb piramis építtetőjét udvara varázstörténetekkel szórakoztatja. A Szetna-regény egyik részletére emlékeztet Uba Aner varázsló szerepe, aki megelevenített viaszk-krokodilussal pusztíttatta el felesége elcsábítóját. A régi idők csodálatos történeteinek elmondása után a király parancsára az udvarba hozzák Dzsedi varázslót, aki a levágott fejű libát tudta megeleveníteni.

A mágia néha politikai célokat szolgál. III. Ramszesz fáraót például az összeesküvők ártó viasz-figurák becsempészésével akarták megölni.

Híres varázsló volt a 30. dinasztia utolsó fáraója, II. Nektanebo is. Nagy Sándor legendás életrajza, a „Sándor-regény" szerint, mikor perzsa támadás fenyegetett, a fáraó megelevenített viasz-bábokkal teli hajókat süllyesztett el, s így akarta megsemmisíteni az ellenséget. (Analógiás varázslás.) Egy másik részlet arról beszél, hogy egyszer sárkánykígyó alakját öltötte fel, s ennek képében látogatta meg Olümpiászt, Nagy Sándor anyját. A letiport Egyiptom lakossága tehát azzal vigasztalta magát, hogy a perzsákat Egyiptom földjéről kiűző makedón világhódító tulajdonképpen a varázsló fáraó fia.

Egyes egyiptomi varázsreceptek túlélték a régi kultúra pusztulását; egy orvosi papiruszon található babonás előírás a születendő gyermek nemének megtudására még a XVII. század végén is felbukkan Európában.

Tekintettel a mai értelemben vett empirikus tudományok legtöbb ágának fejletlenségére, a késői antikvitás éppúgy, mint az újkori tudomány kezdeteinél annak európai művelője, a megismerés útját csak a mágia és a misztériumok segítségével tartotta járhatónak. Az ókor végén és a középkor egyes korszakaiban ezért fonódik annyira össze egymással a varázslás és a tudomány, hogy a kettő határát sok esetben alig lehet megállapítani.

A mágiában nagy szerepet játszik a világ egységében való, objektive helyes hit. A varázsló ugyancsak okozati összefüggéseket keres a jelenségek között, azonban — megfelelő fejlett kutatási módszerek és eszközök híján — az általa feltételezett kapcsolatok szubjektív logikai játék eredményei, és így legtöbbször hamisak. A késői ókorban nagy jelentőségre emelkedett „Sympathia tan" a népi asztrológia és a mágia tanainak „tudományos" megfogalmazása.

Egyes területeken természetesen ez a mágikus tudomány is elősegítette a haladást: a varázslók kotyvalékai végső soron a kémia tudományának alapjait vetették meg. Az ión természetfilozófia nagyszerű meglátásaihoz, Arisztotelész, majd a hellénisztikus tudomány módszeres kutatásaihoz képest azonban a késői antik világ tudománya megdöbbentő hanyatlást mutat.

A keleti vallások tekintélye a saját isteneiből kiábrándult görög-római világ előtt gyorsan emelkedett, s a császárkor idején az egyiptomi kultuszok a birodalom legtávolabbi vidékeire és a Barbaricumba is eljutnak. A számos pannóniai lelet közül most csak a savariai (Szombathely) hatalmas méretű Iszisz-templomra utalunk.

De már a görögök közül is sokan nagy tisztelettel tekintettek ennek a titokzatos országnak számukra érthetetlen, ősi emlékeire, s a hagyomány szerint többen (Szolón, Platón, Eudoxosz) Egyiptomban tanultak. Egyiptom a bölcsesség és a varázslás hazájává vált az idegenek szemében, akik a késő-egyiptomi társadalom és a szellemi élet teljes megmerevedését az állandóság, az örök változatlanság magasztos szimbólumának kezdték tekinteni. Így Egyiptom nevezetességei már az ókorban a túristák tömegét vonzották a Nílus völgyébe.

Az egyiptomi varázsló közkedvelt motívuma lesz a görög-római irodalomnak is. Lukianosz egyik történetének (Philopszeudész-Hazugság

barátja) babonás szereplője azt meséli barátainak, hogy egyiptomi utazása során megismerkedett egy varázslóval. Ez a csodálatos férfiú időnként leszállt a hajóról, és krokodilusok hátán úszkált. Hősünk a varázsló szolgálatába szegődött, de korai kíváncsiskodásával Goethe *Bűvészinas*-ához hasonlóan alaposan pórul járt. Apuleius *Aranyszamár* című regényében egy halott feltámasztásánál jelenik meg a kopaszra beretvált fejű egyiptomi varázsló pap, aki csodálatos füvének és imádságainak segítségével kelti életre a meggyilkolt fiatalembert.

A mágikus irodalom elburjánzása mindig egy hanyatló korszak kísérő jelensége, elterjedése ezért legnagyobb a római császárkorban, s a rontó varázslás legkülönfélébb fajtái is ekkor tesznek szert eddig ismeretlen népszerűségre. Antiochia legendabeli püspöke, Cyprianus például megtérése előtt Egyiptomba is ellátogatott, hogy a mágiát tanulmányozza.

Alexandria, a hellénisztikus világ fő művelődési központja, természetesen az őslakosság kulturális fejlődését is befolyásolta. Mégis egy részük görcsösen ragaszkodott az ősi hagyományokhoz, s a múlt erősebbnek bizonyult a már szintén hanyatló görög kultúra befolyásánál. A Szetna-regény a művelt egyiptomi körök belső ideológiai konfliktusába is bepillantást enged. Nanoferkaptah már nem talál kielégülést az ősi tanokban, a titkos igazságot keresi. Ez után kutattak már a régi idők legkiválóbb elméi is Egyiptomban, azonban a túlzott konzervatívizmus és egy sajátos agnosztikus szemlélet nagy mértékben gátolta a fejlődést. Az egyiptomi vallás titokzatos szertartásai tudatosan táplálták a népben azt a hitet, hogy a külsőségek olyan titkokat rejtegetnek, melyek csak a beavatottak előtt nyílhatnak meg. A templomépítészet szándékosan törekedett arra, hogy az istenség megközelíthetetlenségének hatását keltse. A padlószint teremről teremre való fokozatos emelésével s a mennyezet egyidejű süllyesztésével sikerült elérniök azt, hogy a templom méretei horizontális irányban szinte a végtelenbe tágultak, s a szentély a nép számára elérhetetlen messzeség homályában veszett el.

Ani intelmei így figyelmeztetik az olvasót: „Áldozz istenednek, de óvakodj attól, ami utálatos számára. Ne kíváncsiskodj lénye után. Ne tolakodj a körmenet alkalmával, ne menj közel hozzá, amikor viszik őt... Őrizkedj, hogy megfoszd őt attól, ami eltakarja."

Az ember tehát ne kutassa az isteni világ titkait. Szinte Ani intelmei-

nek illusztrációjaként kínálkozik egy római korból származó, e sorok írójának tulajdonát képező terrakotta szobrocska: két kis Harpokratész istenség egy *lefüggönyözött* szentélykét visz a vállán. Ujjukat a csendre intés gesztusában szájukhoz emelve parancsolnak hallgatást a szent titkokról. A gyermek Harpokratész isten eredetileg ujjszopást ábrázoló jellegzetes mozdulatát a késői korban már a titoktartásra, a hallgatásra való figyelmeztetésként értelmezik.

Hérodotosz arról ír, hogy Zeusz (Ámon) kosfejet húzott magára, mikor Héraklész minden áron látni akarta őt. Az Ótestamentum szerint Mózes sem láthatta az Úr arcát, hanem csak hatalmát érzékelhette.

Az ember, akinek még idegen a tudomány, sokhelyütt maga állítja fel azokat a sorompókat, melyeket átlépnie nem volt szabad. Egy Senecánál fennmaradt, észak felé irányuló expedíciót ismertető leírásban az utazók már a napot is elhagyják, de egy matróz ekkor figyelmezteti társait, hogy az istenek tiltják a végső dolgokba való behatolást. A görög hajósvállalkozások nagyszerű kezdeményezései után már Pindarosznál megtalálható az a görögök között egyébként soha általános elfogadásra nem talált elképzelés, mely szerint Héraklész a hajózás végső pontját akarta kijelölni oszlopainak felállításával a mai Gibraltár-szorosban.

Egyiptomi felfogás szerint az ember az igazi tudást csak a másvilágon nyerheti el. Már az életúntról szóló költemény is megállapítja, hogy aki oda eljut, az „tudóssá lesz", s Nanoferkaptah sírját is bevilágítja a varázskönyvből áradó tudás fénye.

Párhuzamokat más népektől is idézhetnénk nagy számban. A görögök is azt vallották, hogy a halál közeledése megnyitja a jövőt az emberi szem számára. Szókratész például ezt mondja védőbeszédében: „... ott állok már, ahol az emberek leginkább szoktak jósolgatni: a halál pitvarában." (Devecseri Gábor fordítása.)

Szemléletesen és tömören fejezi ki a hanyatló ókor nézeteit az isteni titkokról Plutarkhosz Isziszről és Oziriszről szóló művének egy részlete, mely arról beszél, hogy Szaisz városában egy istennő szobrán a következő felirat olvasható: „Én vagyok minden, ami volt, ami van és ami lesz. Fátylamat még nem fedte fel senki." Azt is megemlíti Plutarkhosz, hogy a templomok előtt felállított szfinxek az egyiptomi vallás titokzatos jellegére utalnak.

A Szetna-regény már a fentebb vázolt késői korszakot tükrözi. Egy mágiába és misztikába süllyedt kultúra talajából sarjadt ki ez a sajátos történet, melyben az itt-ott előforduló görög szavakon kívül látszólag semmi sem emlékeztet arra, hogy Egyiptom már hosszú évszázadok óta elvesztette függetlenségét. A cselekmény részben II. Ramszesz korában, részben még régebbi időben játszódik, a figyelmes olvasó azonban hamar rájön arra, hogy az ősi korszak csupán diszlet a jellegzetesen későkori történet számára. A regény írója bámulatos életszerűséggel tudja bemutatni a késői periódusnak azokat a jellemző sajátosságait, melyek Nanoferkaptahnak, a regény igazi főhősének alakjában domborodnak ki a legplasztikusabban. Nanoferkaptah teljesen a múlt iránti rajongás és a mágia bűvkörében él. Ősi omladozó sírok titkai, nehezen olvasható régi-régi feliratok fedik el előle saját korának valóságát, a memfiszi temető piramisai közötti bolyongás, a sivatag halott világa tölti be életét. Mikor tudomást szerez a csodálatos varázskönyv létezéséről, szemlélődő életmódját lázas tevékenység váltja fel, hogy most már bármi áron a *tudás* birtokába juthasson. Elérkezett az ideje annak, hogy a varázslásban való járatosságának hasznát vegye, és megoldja a közönséges halandók számára lehetetlen feladatot. A hősies vállalkozás saját és egész családja pusztulását hozza magával, a könyv mégis birtokában marad, az eseményektől megrendült fáraó a vészhozó iratot vele együtt temetteti el. Hosszú idő telik el ezután, míg Szetna megtudja, hogy a nekropoliszban egy varázskönyv van elrejtve. A Szetna-regény írója középpontba állítja ezt a csodálatos iratot, s az egész bonyodalmat úgy csoportosítja, hogy a könyv sorsa mindvégig izgalomban tartsa az olvasót. Bár a mágia döntő szerepet játszik az egész regényben, a mű ennek ellenére sem tekinthető a varázslást dicsőítő, propagáló iratnak, hiszen éppen a mágiával való foglalkozás veszélyeire inti olvasóját. Ismeretes, hogy az ókorban szigorú törvények sújtották az ártó varázslást, s az egyiptomi istenek nagy tisztelőjét, Apuleiust, az *Aranyszamár* szerzőjét is perbe fogták állítólagos mágikus üzelmei miatt.

A varázspapiruszok korlátlan, emberfeletti hatalmat ígérnek a mágia művelőinek. Segítségükkel a mágus állítólag az egész világegyetem urává lehet, akaratát az istenekre is rákényszerítheti, megállíthatja a napot, felforgathatja a kozmosz rendjét, uralma alá hajthat mindenkit.

A mágiával való foglalkozás a korabeli felfogás szerint tehát erőszakos behatolást jelentett az ember számára tiltott területekre. Vezetett ide azonban egy másik, a papság által engedélyezhető út is: beavatás a misztériumokba. Apuleius regényében a hős a beavatás éjszakáján éjfélkor látja tündökölni a napot, megismeri az alvilág titkait, átmegy az összes elemeken, tehát feleletet kap sok olyan kérdésre, mely az akkori gondolkodókat leginkább foglalkoztatta. Az újplatónikusok és a hermetizmus által propagált eksztázis is lényegében ugyanezt a célt szolgálta.

A Szetna-regény hőseit más célok vezetik, mint a „tudományukat" pénzért áruló, városból városba kóborló bűbájosokat. Mindketten képzett varázslók már a könyv megszerzése előtt is, ők azonban magasabbra törnek, a tudás teljessége lebeg elérhető célként szemük előtt. Itt érünk el a regény tulajdonképpeni központi problémájához: megszerezheti-e az ember a *tudást* földi életében? Nanoferkaptah és Szetna mint tudósok az egész kozmosz megismerésére vágynak. Az ősi feliratok nem lebbentik fel a fátyolt a titkokról, a tudás az istenek birtokában van, tőlük kell szinte Prométheuszként csellel, vagy erőszakkal elragadni azt, amit önként nem hajlandók átadni az embereknek. Az ibisz-fejjel és emberi testtel, vagy más esetekben majom alakjában ábrázolt Thot, aki már ősi idők óta a bölcsesség istene az egyiptomi vallásban, történetünk szerint féltékenyen ügyel arra, hogy tudománya ne kerülhessen mások birtokába. Varázskönyvének megszerzője előtt ugyanis feltárult a kozmosz valódi felépítése, igazi alakjában láthatta a napot, megismerhette a világot fenntartó erőket.

Az egyiptomi gondolkodók a késői korban már nyilván látták, hogy a régi vallás által nyújtott világkép nem felelhet meg a valóságnak. Az ősi hagyományokban lefektetett, évezredek által szentesített tanokat azonban nem volt könnyű feladni. Tudtak például arról, hogy a világmindenség a napon is túl nyúlik végtelen messzeségbe, olyan területekre, melyeket az istenek sem ismernek. A legműveltebbek később a görög filozófia tanaival is megismerkedtek. Az ősi tanok védelme azonban az egyiptomi papságnál is saját létük védelmét jelentette, így született tehát ott is, miként később a kereszténységnél az a hiedelem, hogy aki a földi életében akar a titkok mélyére hatolni, nem élvezheti tudását. És így hozhatta összefüggésbe az irodalomtörténet már régebben is Nanofer-

kaptah és Szetna alakját Fausttal. Különösen a monda korábbi változataiban, az ördöggel cimboráló Faust is meglakol „bűnös módon" szerzett tudásáért. Az igazság keresésének izgalmas és mindig aktuális kérdése Schiller romantikus témákért rajongó lelkét is megragadta, s éppen Plutarkhosz említett helye ihlette egyik legszebb balladájának megírására. (A szaiszi elfátyolozott kép.) A vers hőse, a tudásvágytól lángoló ifjú nem hallgat az öreg pap figyelmeztetésére, éjszakának idején behatol a templomba, és fellebbenti az istennő fátylát... A papok reggel eszméletlenül találják a szobor lábainál. A hozzá intézett kérdésekre később csak annyit válaszol, hogy jaj annak, aki bűnös úton akarja az igazságot megismerni. Ennek birtoklásáért egyébként rövidesen halállal kellett bűnhődnie.

*

A Szetna-regényben a mágikus szférával szemben a való életet a női főszereplők képviselik. Bármiből származzék is, Ahure finom női ösztönnel megérzi a bajt. Tiltott területre tévedő férje pusztulásba rohan, ezért ő elátkozza a varázskönyv titkát felfedő papot, férje elvakultságán azonban nem tud diadalmaskodni. Ekkor áldozatos hitvesi hűséggel kis gyermekükkel együtt elkíséri őt a végzetes útra, bár sejti a rövidesen bekövetkező katasztrófát.

Ahure ellenpólusa, a büntető Nemezist képviselő Tabubu, az előkelő hölgyet játszó kurtizán, aki hideg, számító kegyetlenséggel fosztja ki, teszi akarat nélküli bábbá szerelmesét, s végül gyermekei meggyilkolására is rá tudja venni.

Az ügyesen kiválasztott figurák finom lélektani megfigyelésekről tanuskodó megrajzolása az egyik olyan fő tényező, mely a regénynek egyetlen más nagyobb egyiptomi irodalmi művel sem összehasonlítható, jellegzetesen egyéni ízét, atmoszféráját megadja. A szerző azonban nemcsak alakjai megmintázásában, hanem a regény kompozíciójának felépítésében is nagyszerű írói készséget árul el. A keretes elbeszélés formájának a szokványostól eltérő módon való alkalmazása lehetővé teszi számára két egyenértékű történet művészi egybekapcsolását.

A regény hangvétele kerüli az egyhangúság veszélyét; a misztikus félhomályt időnként tiszta realizmussal megrajzolt epizódok szakítják meg. (Nanoferkaptah és Ahure házassága, Szetna és Tabubu találkozása.)

Sok esetben az író tudatosan igyekszik a valóság és az irreális szféra határait elmosni, az eseményeket sejtelmes ködfátyolba burkolni. A clair-obscur bizonytalan derengésében néha az olvasónak kell a háttérben gomolygó, elmosódott, éppen csak sejtetett formákat reális képpé kiegészítenie. Szetna humorosan induló szerelmi kalandja is fokozatosan rémes vízióvá válik, s tulajdonképpen nem is derül ki, hogy az író elképzelése szerint mennyi belőle a valóság s hol kezdődik a látomás. Még Szetna felébredése után sem világosodik ki rögtön a szín, s a fáraóhoz hasonló alak hirtelen megjelenése sem nyer kielégítő magyarázatot. Talán éppen ez a kettősség adja e tragikus mű rejtelmes, finom iróniáját.

A Nanoferkaptah-történet nagy fordulata akkor következik be, mikor a varázskönyv először szóba kerül. A boldog testvérházaspár (Egyiptomban a házasságnak ez a formája meglehetősen elterjedt volt) családi életét ekkor borítja fel a sötét erők beavatkozása.

Szetna szintén nagy varázsló, jelleme azonban sokkal összetettebb, ellentmondásosabb, sokkal több benne a reális emberi vonás, mint Nanoferkaptahban. Szetna végeredményben sírrablást követ el. (Az ősi temetkezőhelyek fosztogatása különösen az újbirodalom végétől folyt rendszeresen, olyan méreteket öltve, hogy még a királyok sírjait sem sikerült megvédeni a jól szervezett rablóbandákkal szemben, melyek nemegyszer magas állású hivatalnokok támogatását is élvezték.) Igaz, Szetna nem kincsek után kutat, a csodálatos varázskönyv híre irányítja cselekedeit. Az örök tudásvágytól fűtött ember tragikus útját látjuk nála, amely — ezúttal — pusztán „intő tanulsággal" és nem teljes megsemmisítéssel végződik; neki megkegyelmeznek a felsőbb hatalmak.

*

Szetna és Sziuszire története egészen más jellegű mű. Ismeretes, hogy a kereszténység kezdeti periódusában elsősorban az alacsonyabb néprétegek köréből szerezte híveit. Szetna és Sziuszire történetét a kutatás már régóta összefüggésbe hozza az Újszövetség „a gazdag és a szegény Lázár" epizódjával, miután a haldokló pogányság és a kialakuló új vallás eszméi időszámításunk első századaiban erősen összefonódnak, kölcsönösen hatnak egymásra. Főhőse tulajdonképpen Szetna emberfeletti képességekkel megáldott fia, Sziuszire. A regény legnagyobb részét az ő

csodálatos tettei, elsősorban a núbiai varázslóval folytatott hosszú küzdelmei töltik ki. Mi most a meglehetősen egyhangú, terjengős varázstörténetek elhagyásával csak egy eszmei mondanivalója és etikai tartalma miatt figyelemre méltó rész fordítását közöljük.

Ősi elképzelése az egyiptomi vallásnak, hogy az embert halála után földi életének tettei alapján ítéli meg az Oszirisz vezetése alatt álló túlvilági bíróság. Történetünk szellemével egyező felfogás nyilvánul meg az i. e. IV. századból való Petoszirisz sír egyik szövegében, mely a másvilágról a következőket mondja: „Nincs különbség ott a szegény és a hatalmas között."

Szetna és Sziuszire története eleven, színes leírást ad Oszirisz országáról. Az író magától értetődő természetességgel vezeti át hőseit a halottak lakhelyére. A memfiszi nekropoliszon át minden kaland és isteni segítség nélkül érik el uticéljukat. Az ősi egyiptomi elképzeléseknek megfelelően több részből álló túlvilág királya Oszirisz, aki a monda szerint valamikor az ősi aranykor idején Egyiptom jóságos uralkodója és az egész emberiség jótevője volt.

Az elkárhozottak szenvedésének leírása helyenként a görög mitológia hatását mutatja (v. ö. Tantalosz és Oknosz bűnhődése), a gazdag ember szörnyű büntetése azonban óegyiptomi előzményre vezethető vissza. Az ásatások során ugyanis előkerült egy emberi arc formájában kidolgozott, ajtósarok beillesztésére szolgáló kő, az elképzelés ősi meglétének közvetlen tárgyi bizonyítéka.

Szetnát fia, Sziuszire vezeti végig azon az országon, melynek tulajdonképpen ő maga is lakója. A történet egyik, könyvünkben nem közölt részéből ugyanis megtudjuk, hogy Sziuszire egy 1500 évvel azelőtt meghalt varázsló reinkarnálódott alakja, aki azért tért vissza rövid időre a földre, hogy Egyiptomot egy núbiai varázslótól megmentse. Sziuszire tehát tulajdonképpen halott, s a másvilági birodalom polgáraként kalauzolja atyját, akárcsak később Dantét régen meghalt nagy költő-elődje, Vergilius.

Az alvilágjárás kedvelt motívuma az ókori irodalomnak. Egy mezopotámiai misztériumjáték Istár istennő drámai fordulatokban bővelkedő alvilági látogatását meséli el, egy másik történet pedig arról beszél, hogy Kumma asszír hercegnek egy éjszaka álmában mutatták meg az istenek az alvilág szörnyekkel benépesített birodalmát. A görög és római

írók is elvezetik hőseiket a halottak országába: *Odüsszeia* (Neküia), *Aeneis* (VI. ének).

Hérodotosznak azt mesélték Egyiptomban, hogy Rhampszinnitosz (III. Ramszesz) király is ellátogatott oda; Démétér istennővel kockázott, egy kendőt kapott tőle ajándékba, majd visszatért a földre.

A túlvilági vízió kedvelt témája a zsidó és keresztény apokaliptikus irodalomnak is, mely már átvezető hidat képez a középkor felé. A kereszténység győzelme után a régi egyiptomi pogány iratokat tervszerűen pusztították, a démotikus írás is feledésbe merült, az új kopt kultúra azonban ennek ellenére sem tudta teljesen kiirtani a nép tudatában mélyen megrögződött hagyományokat. A kopt varázsszövegekben tovább éltek a régi pogány istenek, évezredes mágikus eljárások. A teljesen keresztény szellemű alkotásokban is találunk azonban lépten-nyomon a Szetna-regényekből ismert motívumokat. Alvilágjárások, varázslók küzdelmei, sírjukból előjövő, élőket felelősségre vonó halottak szerepeltetése mellett gyakran olvashatunk arról, hogy szentek — akárcsak Nanoferkaptah családja tagjait — rövid időre megelevenítenek egy-egy halottat, hogy különböző felvilágosításokat kérjenek tőlük.

*

A Szetna-történeteket tehát a bennük nagy művészi erővel ábrázolt, ma is elevenen ható, mert általános emberi törekvéseket, indulatokat nagy érzékletességgel kifejező mozzanatok teszik igazi remekké, irodalmi értékké, ezért kimagasló alkotásai a késői egyiptomi kulturának. A fáradt, pesszimista, babonákba és mágiába süllyedt korszak szellemének tökéletes visszaadása nem tette a művet dekadenssé. A tudás megszerzéséért folytatott hősi harc az a vonás, mely Szetna történetét a ma embere számára is élményszerű olvasmánnyá teszi.

Wessetzky Vilmos mindkét történetet a közérthetőség és a gördülékenység szem előtt tartásával tolmácsolja. A fordítás a lacunákat* és a homályos helyeket nem jelzi külön, hanem összefüggő, könnyen olvasható szöveget akar az olvasó kezébe adni.

Az egyiptomi irodalom és kultúra hosszú ideig csak rejtve, közvetve hathatott az emberi művelődés fejlődésére. Az egyiptológia tudománya

* — szöveghiányok, lyukak

azonban újra feltárta a sírok mélyéből s a rombadőlt városokból ezt a másfélezer évre feledésbe merült csodálatos irodalmat, újra közkinccsé tette azokat a remekműveket, melyek sorában időben az utolsó, színvonalat és művészi értéket tekintve azonban a legelőkelőbb helyek egyikét foglalják el a Szetna-regények.

Kákosy László

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR Budapest
FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1 BUDAPEST

JEGYZETEK

SZETNA TÖRTÉNETE

10. oldal.

...ikertestvéreddel házasítsalak össze? — a fáraó nem erkölcsi szempontból tiltakozik a testvérházasság ellen. Testvérházasságok előfordultak az ókori Egyiptomban.

Merib — a név magyar megfelelője is: „szívszeretett", kifejezésre juttatja, hogy Nanoferkaptah és Ahure gyermeke, akinek sorsa a szülőkkel együtt a a varázskönyvhöz köttetett, mennyire a szívükhöz nőtt. Az egyiptomi kézirat legvégén található és címként felfogható összefoglalás a gyermek nevét is magában foglalja: Elbeszélés Szetna Hamuaszról, Nanoferkaptahról, feleségéről Ahuréról és gyermekéről Meribről.

Az Élet Háza — mint intézmény, még nem teljesen tisztázott fogalmat takar. Kétségtelen, hogy a tudományoknak otthona volt, egyben iskolai, helyesebben egyetemi jellegel bírt. A fiatal gyermeket általában előkelő származása miatt vették fel az ott tanulók közé.

12. oldal.

Ptah — az egyiptomiak teremtő istene. Memfiszi kultuszára a későbbiekben történő utalás (22. oldal: „gyászruhát viseltek...") azért érdekes, mert a regény hőse, Szetna, történeti adatok szerint Ptah főpapja volt az ősi egyiptomi fővárosban.

Thot — az egyiptomiak hite szerint a tudományok istene. Az ő nevéhez fűződik az írás feltalálása, és őt tartották az ősi varázskönyvek szerzőjének is.

Ré — napisten.

...az isteni kilencek — az egyiptomiak hite szerint eredetileg a teremtésben szereplő istenek körét jelenti. Később több vallási központ saját isteni kilencségeket alakított ki.

13. oldal.

...deben — váltópénz helyett az egyiptomiak súlyegységeket használtak a nemesfémekben. A leghasználatosabb a deben, 91 grammnak felel meg.

13. oldal.

Nyugat — az egyiptomi elképzelések szerint a túlvilág helye. (l. még 48. oldal: Amentet.) Ez lehet a kívánt nyugvóhely is, de lehet a félelmetes, víznélküli sivárság, az örök sötétség hona is.

Koptosz — Felső-Egyiptomban van, ahonnan sivatagi völgyben vezető út visz a Vörös-tengerhez. Koptosznál természetesen nem volt tenger, és annak az elbeszélésbe való felvétele a meseszerű elem kifejezője csupán.

14. oldal.

Ámon — Théba város főistensége; szó szerinti jelentése: „Elrejtett"; gyakori jelzője: „Az istenek királya".

Iszisz — istennő; a legjelentősebb és legelterjedtebb egyiptomi istenségek közé tartozik. Tisztelete és kultusza a késői korokban az összes többi isten fölé nőtt.

Harpokratész — az anyaistennőnek, Iszisznek gyermeke, Horusz, mint gyermek-istenség a „gyermek Horusz", görögös alakjában Harpokratész nevét viseli.

16. oldal.

Viaszból készítettek varázslásra alkalmasnak hitt alakokat.

...homokot hintett — tiszta homok felszórása a jelképes cselekmények közé is tartozik; itt is a végtelen hosszú és végtelen életű kígyó legyőzésének az eszközeként szerepel.

18. oldal.

Nanoferkaptah megitta... — varázspapiruszok útmutatásai szerint a papiruszra írt és italban feloldott varázsszöveg az illetőt áthatja.

...megtudta azt Thot isten — aki a 10. oldal jegyzetében adott magyarázat értelmében a varázskönyv tulajdonosának tekinti magát, és az ő köreibe való emberi beavatkozást sérelmesnek tartja.

20. oldal.

...vízbe esett Merib — az istenek bosszújának első áldozata a fiatal Merib. A szöveg azonban arra is utal, hogy a késői kori egyiptomi felfogás szerint az ugyancsak isteni erőként felfogott Nílusba fulladás a túlvilági boldogság elnyerését jelenti.

20. oldal.

Szép Ház — a mumifikálás színhelye az előkelőknél.

23. oldal.

...győzzél le engem ostáblában! — Egyiptomban a legrégibb időktől kezdve ismerték és játszották a különböző sakkszerű táblajátékokat. A tábla a rajta álló bábúk sematikus ábrázolásával a hieroglif jegyek közt is szerepel. Különböző játékformák is voltak; az ostábla elnevezést csak az érthetőség kedvéért használjuk a fordításban.

24. oldal.

Inarosz — a Szetna-regény töredékes bevezető részében szerepel Szetna testvérének, Inarosznak neve is. Itt mint Szetna megmentője lép fel, azonban az elbeszélés további részében már nem jut szerephez.

Ptah isten — Szetnának jelképes atyjaként értelmezendő, mint a teremtés istene; segítségül hívása azonban a 12. oldal jegyzetében elmondottak értelmében feltétlenül célzatos.

...villa alakú bot és tűzserpenyő — kétségtelenül átvitt értelmű kifejezés, s a büntetést, de itt még inkább a vezeklést jelenti. A foglyok kezét szorították ilyen ágasba; a tűzserpenyő kifejezés egy parazsat tartó rostára vonatkozhat, amelyet jelképesen kell a szöveg szerint Szetnának fejére tennie, mert az égő faszén vagy parázs különben elviselhetetlen volna.

26. oldal.

Básztet istennőt — tiszteletének fő helye, Bubasztisz város neve után a görögök Bubasztisznak is nevezték. Több istennő jellegét egyesíti. Hérodotosz tudósítása szerint orgiákban is megnyilvánuló kultusza, ugyanúgy, mint az őt megszemélyesítő macskáknak túlburjánzó tisztelete a későbbi időkben fejlődött ki.

Anhtaui — Memfisz városnegyede, ahol a temető is volt.

28. oldal.

Uszermaatré, Ré Választottja, Akiben Ré Igazsága Erős—II. Ramszesz fáraó neve; az egyiptomi fáraó több nevet is viselt.

30. oldal.

...királyi vászon — a legfinomabb egyiptomi kelme.

34. oldal.

Nanoferkaptah tette ezt — a lidérces álomból felocsudó Szetna felismeri, hogy a varázskönyv miatt járt csúful; Tabubu alakja ezek szerint Ahuréval is azonosítható a látomásban.

36. oldal.

...lelkük... e sírban tartózkodik — a szöveg értelmében a Koptoszban eltemetettek lelke az említett sírban időzik. A többrétű egyiptomi lélekfelfogásnak ez az elképzelés nem volt idegen.

SZETNA ÉS SZIUSZIRE AZ ALVILÁGBAN

43. oldal.

...előírás szerint — ünnepek előtt szokásos volt a rituális tisztálkodás.

...sivatagi sírjába — a sivatag temetkezőhelyként szerepelt az ókori Egyiptomban.

...a sirató asszonyok — az egyiptomi ünnepélyes temetkezések jellegzetes csoportját képezik. Az ábrázolásokon a gyász kifejezéseként felemelt karokkal látjuk őket.

44. oldal.

...egyszerű gyékény — az egyszerű gyékénybe csavart tetemet is megvédte gyakran az enyészettől a sivatag homokja. Az egyiptomi felfogás szerint a túlvilági élethez a test épségben maradása is szükséges volt.

...és egy bejárathoz vezette — a memfiszi temetkezőhely szerepel itt, mint az alvilág bejárata.

46. oldal.

...az ajtónak sarka — kapuzatok támköveként olykor emberfej formájára kifaragott kő szerepelt Egyiptomban.

...alvilági istentanács — gyakran a túlvilági bíróság szerepét játssza az egyiptomi szövegekben.

46. oldal.

Oszirisz-t a természet és az ember újjáéledésének legfőbb istenségét, mint az alvilág urát, az ábrázolásokon gyakran látjuk trónusán ülve, fején a jellegzetes, tollakkal díszített koronával.

Anubisz — a sakálfejjel ábrázolt isten a halottaknak és a balzsamozásnak legfőbb pártfogója.

...a mérleg — a túlvilági ítélkezésnek gyakran ábrázolt, legfőbb eszköze; egy-egy serpenyőjébe az igazság jegyét, illetve — lelkiismeretének jelképeként — az elhunyt szívét tették.

...a szörny-kutya — az egyiptomi alvilágot ábrázoló képzőművészeti alkotásokon a mérleg mellett szerepel egy kutya testű, krokodil fejű szörny is, amelyik majd szétmarcangolja azt, aki bűnösnek találtatott.

47. oldal.

Szokárisz — memfiszi halotti isten, aki a késői korokban e jellege miatt Oszirisszal azonosul.

Wessetzky Vilmos

TARTALOM

Szetna története 5

Szetna és Sziuszire az alvilágban 39

Utószó 51

Jegyzetek 69

Ez a kötet tolmácsolja első ízben magyar nyelven az óegyiptomi démotikus irodalom egyik remekét, a Szetna-regények néven ismert, töredékes elbeszéléseket. A fordítást az eredetivel egybevetette és az utószót írta Kákosy László. A jegyzeteket összeállította Wessetzky Vilmos. Szerkesztette és a szöveget stilárisan gondozta Geréb Béláné. Az illusztráció, kötésterv és tipográfia Kass János munkája. Műszaki szerkesztő Ginács László. Műszaki vezető Kugler Andor. Készült a Gyomai (volt Kner) Nyomdában, Egyetemi antikva betűvel, ofszet papíron.
Megjelent 6400 példányban.

62.270 Békés megyei Nyomdaipari Vállalat Gyomai Telepe
(volt Kner Nyomda)
Felelős kiadó a Magyar Helikon Könyvkiadó igazgatója